

«KUI KULD OLID VIRU VEE LAINED...»

Kui äsja Tartu Õpetajate Seminari lõpetanud noor pedagoog, 23-aastane Juhan Kunder tuli 1876. aastal Rakvere elementaarkooli õpetajaks, oli ta vaevalt kindel, et nimelt selles linnas möödub ta elutee viljakaim osa. Nõnda see siiski sündis. Holstre isakodust, eriti aga oma esimeselt õpetajalt Jaan Adamsonilt oli ta kaasa toonud sügava austuse C. R. Jakobsoni isiksuse ja vaadete vastu.

Kirjanduspõllul oli Kunder jõudnud debüteerida juba kahe värsivihikuga. Ta seminaripõlves valminud lühinäidendid «Mulgi mõistus ja tartlase tarkus» ning «Muru Miku meelegaigus» pääsesid trükki Rakvere-aastail.

Kuid värsket kirjanduslike ja folkloristlike huvidega pedagoogi ootasid koolitöös hoopis praktilisemad mured. Eesti õpilastel puudusid tollal üldse ajakohased loodusloõpikud. J. Kunderi meelest oli just sellel ainel õpilaste moraalsel arendamisel ning esteetilisel kasvatamisel oluline koht, nagu ta kirjutas: «Loodusest leiame meie kõige ülema ilu. Õpime meie oma kodumaa loodust tundma, siis läheb maa meile mitu korda armsamaks, kui ta enne oli...»

Tema kolmeosaline «Looduse õpetus» kujuneski toonastele õpetajatele põhjapanevaks käsiraamatuks. Esimeses osas (1877) anti teadmisi zooloogia, teises (1881) botaanika ja kolmandas (1885) mineraloogia vallast. Külakoolide tarbeks ilmus tema sulest «Veikene Looduse õpetus» (1879). Kunderi «loodusteaduse õpikute väärtuseks oli ka asjaolu, et neis lähtuti kohalikest oludest ja tingimustest» (K. Laigna). Loomulikult tuli autoril nende koostamisel rohkesti vaeva näha vastava emakeelse terminoloogia täiendamiseks. Ühtlasi koostas ta ühe esimese eesti koolidele määratud vene keele õpiku. Samuti aitas ta filoloog M. Salem'i läbi vaadata viimasele teoksilõlõnud eesti-vene sõnaraamatu käsikirja.

1879. aastast alates andis Kunder tunde ka Rakvere kreiskoolis. Pärast vastava kutseksami sooritamist jätkas ta samas koolis tööd juba täieõigusliku õpetajana. Kutsetöö kahekordse koor-

JUHAN KUNDERI 100. SURMAAASTAPÄEVA PUHUL

muse kõrval võttis Kunder osa ka kohalikest ühiskondlikust elust. Abiellunud 1878. aastal Theophile Freibergiga, sai temast Rakveres majoomanikki. Sellisena valiti ta linnavolikogu liikmeks. Tema juhtimisel organiseeriti linnas laenuaamatukogu. Akadeemik A. Vassar on märkinud Kunderi osalemist Viru «Kalevipoja» seltsis.

Ei saa jätta imetlemata, kui palju energiat Kunderil jätkus ülemaalistegi ürituste jaoks. Nii võttis ta algusest peale aktiivselt osa Eesti Kirjameeste Seltsi tegevusest ja valiti 1882. aastal selle abipresidentiks. Seltsi koosolekutel esines ta loodusteaduslike referaatidega, tema populaarteaduslikud artiklid olid seltsi aastaraamatutes hinnatav materjal.

Pärast seda, kui J. Hurt oli Eestis Kirjameeste Seltsi tööst eemale jäänud, esitas Kunder 17. juulil 1886 seltsis peetud kõnes hästi läbimõeldud plaani rahvaluule kogumise jätkamiseks. Hurda alustatud kogumistööga võrrelduna juhtis Kunder tähelepanu ka rahvaviisidele ning -mängudele, rahvalike muusikariistade ja etnograafilise aineistiku kogumise vajadusele. Edasi rõhutas ta vajadust välja kujundada kindel rahvaluule kogujate — korrespondentide võrk. Kõik need soovitud leidsid järjekorras aastakümnetel meie folkloris-

tide poolt mitmeti teostamist.

Meie teises ärkamisaegses suurürituses — Eesti Aleksandrikooli liikumises — oli Kunderil samuti täita oluline osa. Ta kuulus kooli asutamist organiseerinud peakomiteesse (hiljem keskkomiteesse). Eestis Aleksandrikooli tegeliku rajamise eelkerkis tema kandidatuur kooli juhataja kohale. See oligi põhjus, miks ta 1886. aasta sügisel siirdus Kaasanisse, et õppida sealses ülikoolis vabakuulajana loodusteadust.

Kui me sellega seoses teeme kokkuvõtte Kunderi siinsest viljakast tegevusest kirjanduspõllul, äratub seegi lausa imetlust, Rakveres valmis tema näitekirjanduslik tippteos «Kroonu onu» (1885) mis on meie kutselistel lavadel tänapäevani vastu pidanud, nagu seda kinnitab ka P. Volkonski praegune leidlik ja menukas lavastus Rakvere Teatris. Elu lõppjärgus katsetas ta ka draamažanris («Mõrseja ja märetsejad», 1887, ja postuumselt ilmunud «Kingulaos», 1890). Pooleli jäi tal värsinäidend «Lembitu», millest katkend avaldati 1891. aastal Tallinnas ajalehes «Valgus» kalendris. «Tema tähtsus eesti draamakirjanduse koidikul on edasiviiv. Koidula ja Kitzbergi vahel on ta peamiseks ühendavaks lülaks.» hindab Kunderi näitekirjanduslikku loomingut akadeemilises «Eesti kirjanduse ajaloo» H. Puhvel.

Fr. R. Kreutzwaldi «Eesti rahva ennemuistsete juttude» eeskujule tuginedes andis Kunder oma «Eesti muinasjuttudega» (1885) tõhusa lisa meie suulise rahvaloomingu jäädvustamiseks. Raamat sisaldab 53 muinasjuttu ja muistendit, mis on kogutud Kunderi kodukihekkonnast Paistust, aga ka Rakvere ümbrusest. Tugevasti jääb «Eesti muinasjuttude» kõlama feodaalse rõhumise vastane teema. Kunderi oma muinasjuttude töötlejana on V. Mälik hinnanud järgmiselt: «Väga hästi on ta osanud tabada rahvapärast jutustamisviisi, selle tihedust, lakoonilisust, ilmekust. — — Võrreldes Kreutzwaldi koguga, on Kunderi kogu teaduslikus mõttes palju väärtuslikum.»

1885. aastal ilmus Eesti Kirjameeste Seltsi toimetiste sarjas veel Kunderi proosaümberjutustus «Kalevipojast». Kui siia lisada kaks Kunderi lasteraamatut, kogeme tema kui pedagoogi suurt hoolt meie lastekirjanduse rikastamise eest.

Kunderi postuumselt publitseeritud «Eesti kirjandus koolile ja kodule» oli üks esimesi arvessetulevaid eesti kirjandusloo katseid ja sellisena «oma aja kohta silmapaistvalt heal tasemel» (V. Alttõa). Kunderi luulepärandist jõudis 1890. aastal raamatuna lugejate lauale «Algupäralsed luuletused».

Professor J. Köleri soovitusel astus Kunder 1887. aastal Peterburi Õpetajate Instituuti, kuulates ühtlasi loenguid Peterburi ülikoolis. Kõrghariduse omandamiseks oli talle lubatud Aleksandrikooli kapitalist toetust, mis jäi siiski saamata. Peterburis õppimiseks ei piisanud ka väikesest kroonuabirahast, elatise hankimiseks tuli teha kaastööd kodumaa ajakirjandusele jne., mille tõttu ünaeg lüheneb ööpäevast neljale tunnile. Sellel ülepingutusel olid traagilised tagajärjed. Haigestunud lõpueksamite ajal tüüfusesse, ei suutnud kurnatud organism sellele vastu panna. J. Kunder suri 24. aprillil 1888 Peterburis. Ta põrm toodi Rakverre ja sängitati siin maamulda. Matustel rõhutati tema muude kultuurialaste teenete kõrval ka pedagoogilist tegevust. Nii ütles üks Eesti Aleksandrikooli tegelasi M. Vares Kunderi haua kõneldes: «Aga kõigepealt on ta meie noorsoo kasvatamise eest eeskujulikut hoolt kandnud, teades, et selles rahvuse kõige kindlam olu ja elu pärispõhi on.»

Oskar KUNINGAS.